

14.08.2024

POL-2024-96851

Oikeusministeriö

viite: oikeusministeriön lausuntopyyntö VN/24201/2023

Poliisihallituksen lausunto

1 Asia

Oikeusministeriö on pyytänyt Poliisihallitukselta lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi rangaistuksen määräämistä koskevasta lainsäädännöstä.

Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa säädettäisiin rangaistuksen koventamisperusteeksi. Rikoslakiin ehdotetaan sisällytettäväksi myös rikollisverkostoa koskeva määritelmäsäännös. Lisäksi alle viisitoista vuotta nuoremman henkilön käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä ehdotetaan säädettäväksi rangaistavaksi erillisenä rikoksena ja lisäksi rangaistuksen koventamisperusteeksi ehdotetaan säädettäväksi myös henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla

2 Rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa

Poliisi pitää kannatettavana, että rikoksen tekeminen osana rikollisverkoston toimintaa säädetään koventamisperusteeksi. Rikollisverkosto on terminä neutraali ja kannatettava. Luonnoksen mukaan koventamisperusteen tarkoituksena olisi, että niin sanottujen rikollisten katujengien ja vastaavan tyyppisten henkilöjoukkojen toiminnassa tehdyistä rikoksista tuomittaisiin nykyistä ankarampia rangaistuksia. Hallitusohjelmassa nuoriso- ja jengirikollisuuden lisääntyminen tunnistetaan vakavaksi ongelmaksi ja poliisi pitää laajaa puuttumista aiheeseen erittäin kannatettavana rikosten ennalta estämiseksi. Tämä lainsäädäntömuutos on yksi toimenpideohjelman osuuksista ja kokonaisuuteen kuuluvien muiden osien käsittelyn aikana on huolehdittava, että tarvittavat toimivaltuudet ja tehtävät eri viranomaisten osalta tulee katetuksi.

Rikoslakiin sisällytettävään rikollisverkoston määritelmäsäännökseen poliisi haluaisi kuitenkin tarkennuksia. Toteutuessaan ehdotettu säännös voi luoda katvealueen, jossa rikollisverkostoa ei voitaisi arvioida rikoslain tarkoittamana järjestäytyneenä rikollisryhmänä, mutta ei myöskään tässä esi-

tyksessä tarkoitettuna rikollisverkostona. Määritelmäsäännöksessä kuitenkin erityisen toimivaa on se, että säännöstä ei ole kytketty tietyn vakavuusasteisiin rikoksiin, vaan nimenomaan kaikenlaisiin rikoksiin.

Hallituksen esitysluonnoksessa termejä rikollisverkosto ja katujengi käytetään synonyyminomaisesti, mikä aiheuttaa epäselvyyttä esityksen tavoitteiden ja perusteluiden välillä. Ehdotetulla rikoslain muutoksella toteutetaan hallitusohjelman kirjaukset katujengirikollisuuteen liittyvien rikosten rangaistusten koventamisesta, mutta poliisin näkökulmasta rikoslakiin laadittavan rikollisverkoston määritelmän sitominen vain katujengirikollisuuteen ja sen kaltaiseen toimintaan ei ole kannatettavaa, kun tarpeena on samaan aikaan torjua muutakin ryhmittynyttä rikollisuutta kuin katujengiytymistä rikollisverkostomääritelmän avulla.

Tämän päivän rikollisuudessa yksi korostunut elementti on pyrkimys yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja oman tai ryhmän ideologia jakamiseen tai oikeudettoman hyödyn tavoitteluun. Merkitystä ei niinkään enää ole verkoston rakenteella sinänsä. Hallituksen esitysluonnoksen tavoitteena on rikollisuuden vaikutuksien vähentäminen yhteiskuntaa kohtaan. Enää ei niinkään ole selvää, että vahvat johtosuhteet ja rakenteet omaavat rikollisverkostot olisivat niitä kaikkein haitallisempia rikollisverkostoja yhteiskunnalle kuin löyhästi yhteydessä olevat verkostot ja yhteenliittymät, joilla kuitenkin on yhteinen tavoite ja ne saavat aikaan merkittäviäkin haittavaikutuksia yhteiskunnalle rikollisilla teoilla yksin ja yhdessä.

Esimerkkinä rikollisverkoston määritelmän laajentamisesta koskemaan myös muita kuin vain katujengitoimintaa, poliisi nostaa esille lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset, tietoverkkoavusteiset rikokset sekä ääriliikkeet ja klaanirikokset, joita tehdään myös yhteenliittyminä (rikollisverkostoina), jolloin tarpeena olisi kyseisen koventamisperusteen käyttö. Keskusrikospoliisi on lausunnossaan tuonut esiin rikollisverkostojen moninaisuutta ääriliikkeiden ja klaanirikoksien osalta.

Poliisiammattikorkeakoulun julkaisu vuodelta 2023, Järjestäytyneet rikollisuus Suomessa: katsaus järjestäytyneen rikollisuuden toimijoihin ja markkinoihin, tuo ilmi nykypäivän rikollisuuden verkostomaisia piirteitä. Merkittäväällä osalla rikollisryhmistä on verkostomainen toimintatapa tai rakenne, ja arvioiden mukaan vain osa rikollisryhmistä käyttää toistuvasti vakavaa väkivaltaa. Osa ryhmistä nimenomaisesti välttää näkyvän väkivallan käyttämistä pysyäkseen piilossa viranomaisilta, kuten katsauksessa on todettu.

Hallituksen esitysluonnoksessa tuodaan ilmi, että katujengin toiminta voi täyttää järjestäytyneen rikollisuuden koventamisperusteen edellytykset. Tarpeena olisi kuitenkin luoda sääntely, jossa päästään puuttumaan nykyisiin katvealueisiin. Olisiko vaihtoehtona rinnakkainen koventamisperuste, jossa nykyinen järjestäytyneen rikollisuuden edellytykset täyttävä toiminta olisi yksi peruste ja toinen olisi tämä rikollisverkostona toimiminen, jotta nyt luonnosteltu esitys laajenisi peittämään myös katvealueita ja toimintaympäristömuutoksia, kuten muunlaisia rikollisverkostoja kuin katujengejä ja nyt

ulos rajautuvia yksityisiä paikkoja. Koventamisperusteen käyttöala ei saa jäädä liian kapeaksi, eikä tietystikään uusi lainsäädäntö saisi johtaa nykytilan lieventymiseen rangaistuksia tuomittaessa.

On huomioitava, että myös perinteinen näkyviin johtorakenteisiin perustunut järjestäytynyt rikollisuus osaa välttää rangaistavia tekoja toimimalla tavoitellussa toiminnassaan toisin. Sen johdosta nykyiseen rikollisuuden tilannekuvaan sopiva koventamisperuste, rikollisverkostona toimimisesta on tarpeen.

Poliisin tehtävänä on esitutkinnan avulla koota näyttö rikoksesta ja henkilöiden osallisuudesta rikokseen. Usein vain lieveilmiöt näkyvät viranomaisille ja poliisin on paljastavalla työllä hankittava näyttöä. Poliisi käyttää merkittävästi työaikaan eri rikollisverkostojen organisaatioiden rakenteiden ja henkilöiden tehtävien selvittämiseen, joten mitä korkeammalla tasolla tai vain tiettyihin yksityiskohtiin lokeroituiden eri määritelmät ovat, sitä vaikeampi poliisin on toteuttaa perustehtävänsä ja saattaa eri rikollisverkostoja ylläpitäviä henkilöitä rangaistusvastuuseen.

Tavanomaista on, että tutkittaessa yksittäistä tekoa, vasta tutkinnan edessä paljastavalla toiminnalla mahdollistuu teon taustavaikuttajien osuuskien selvittäminen. Lisäksi tavanomaisten rikosten esitutkinnat ja syyteharjinnat tehdään eri puolella Suomea tekopaikan ja aluevastuun perusteella, minkä johdosta toisiinsa liittyviä osatekoja on haastavaa liittää toisiinsa ja näin saada verkostomaista rakennetta esiin.

Lisäksi on ongelmallista, jos ajalliselle kestolle asetetaan tiukka edellytys, sillä verkostomaisten rikollisryhmien ajallinen kesto on ollut lähtökohtaisesti lyhyt tai vaikeasti näytettävissä. Olennaista olisi huomioida henkilöiden yhteinen tavoite ja tavoitteeseen pyrkiminen sekä mahdollinen aiempi rikollisuus, ainakin siltä osin kuin rikokset on tehty yhdessä muiden samaan verkostoon kuuluvien henkilöiden kanssa, sillä tämä osoittaa yhteenliittymän rikollisen toiminnan jatkuvuuteen.

Poliisille on oltava selvää, miten eri rooleissa toimiminen rikollisverkoston jäsenenä tulotaisiin rankaisemaan, jotta tiedonhankinta ja tutkinnat voidaan tältä osin kohdistaa vastaamaan uutta lainsäädäntöä. Lainvalmistelussa olisi tuotava selkeästi esille ero ryhmän muodostumiseen liittyvän tunnusmerkistön ja varsinaisen koventamisperusteen välillä. Ensin jonkin ryhmän tulee täyttää säädettäväksi kaavaillun RL 6:5.3:n tunnusmerkistö, minkä jälkeen tulee arvioitavaksi yksittäisen henkilön teon kohdalla RL 6:5.1.6:n soveltuminen tilanteeseen.

Ehdotetussa määritelmäsäännöksessä esille nostettu edellytys yleisten paikkojen järjestyksen ja turvallisuuden vaarantamisesta voisi tulkintatilanteissa rajata koventamisperusteen ulkopuolelle nykyisellään sellaisia rikollisverkostoja, joiden toiminta ei ole näkyvää tai ei ole omiaan aiheuttamaan olennaisia YJT (yleinen järjestys ja turvallisuus) -vaikutuksia. Rikollisuus ja teot ovat myös liikkuvia yleisten ja yksityisten paikkojen välillä, joten yksityi-

nen alue ei saa olla poissuljettuna. Petos- ja talousrikollisuudella ei lähtökohtaisesti ole näkyviä YJT-vaikutuksia, vaikka tällaiset rikokset voivat olla rikollisverkostoille keskeinenkin tulonlähde ja mahdollistaja muulle rikolliselle toiminnalle, kuten huumausainekaupalle. Toimivana määritelmäsäännöksessä YJT:n osalta pidetään sitä, että se ei edellytä rikosten aiheuttamaa konkreettista yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vaarantumista, vaan abstrakti vaarantaminen on riittävää.

3 Henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla

Henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla on poliisin näkökulmasta kannatettavaa lisätä koventamisperusteeksi. Säännös osoittaa selkeästi lainsäätäjän moitearvos- telun lapsen kehitystä vaarantavasta tekotavasta ja lisärangaistusta tällai- sesta toiminnasta on pidettävä perusteltuna. Säännöksellä voi olla myös ennaltaehkäisevää vaikutusta sen osalta, ettei toimintatapa pääsisi liiaksi yleistymään Suomessa.

Tässä rikoslajissa ei tyypillisesti ole vain tekijää ja uhria, vaan nimenomaan nöyryyttämiseen osallistuvat ryhmässä mukana olevat, teon fyysisyyden osalta sivuroolissa olevat. Käytännössä nöyryyttämistä on ilmennyt etenkin pahoinpitely-, ryöstö- ja kiristysrikosten yhteydessä. Poliisilaitoksissa on ollut tutkittavana tekoja, joissa ryöstön yhteydessä nuori asianomistaja on esimerkiksi pakotettu pyytämään anteeksi joitain kuvitteellisia tai vanhoja asioita tai pakotettu nuolemaan rikoksesta epäiltyjen henkilöiden kenkiä. Tältä osin olisi huomioitava koventamisen lisäksi kaikkien osallistujien rooli. Tapauksien osalta on syytä pohtia, kenen rangaistusta esimerkiksi kuvaamisella kovennettaisiin.

Säännöskohtaisissa perusteluissa olisi tuotava laajemmin esiin sosiaalisen median hyväksikäyttö uhrin halventamisessa. Myös muun kuin kuvamateri- aalin levittäminen eri verkkoalustoille voi tapauskohtaisesti olla nuoren hen- kilön kannalta erityisen haitallista ja nöyryyttävää. Erityisen nöyryyttävää tekotapaa koskevan koventamisperusteen perusteluissa mainitaan kuva- aminen suorana lähetyksenä, ja erikseen todetaan, että jos kuvan levittämi- nen tapahtuu vasta selvästi kyseisen rikoksen tapahtumisen jälkeen, tekoa ei pidettäisi ehdotetun koventamisperusteen täyttävänä. Käytännössä näi- den välimaastoon jää nöyryyttävän videon tai kuvan julkaiseminen esimer- kiksi sosiaalisessa mediassa vain vähän aikaa (esim. joitakin minuutteja tai tunteja) teon jälkeen, mikä ei asiallisesti eroa videon lähettämisestä suo- rana. Viive voi aiheutua yksinkertaisesti siitä, että henkilö kuvaa videon pu- helimelleen ja lataa sen sosiaaliseen mediaan vasta teon päätyttyä. On myös mahdollista, että videon julkaiseminen on ollut tarkoituksena jo teko- vaiheessa, mutta julkaiseminen tapahtuu vasta jälkikäteen esimerkiksi teki- jän omasta halusta tai kiristystarkoituksena. Asiallisesti kyse on kuitenkin samasta nöyryyttävästä tarkoituksesta ja samasta teosta kuin kuvaaminen suorana lähetyksenä, ja myös teon aiheuttama kärsimys on verrannollinen näiden kahden tapauksen välillä.

Tyypillinen nuorien henkeen ja terveyteen kohdistuva rikos on seuraavanlainen.

Kuusi henkilöä piirittää uhrin, joka pakotetaan polvilleen ja uhria pahoinpitelee kuudesta kaksi henkilöä. Neljä piirissä olevaa henkilöä ovat ns. sivustakatsojia ja usein heistä joku kuvaa tapahtuman.

Usein pahoinpitelijät eivät ole kuvaamista pyytäneet, sillä kuvaaminen on nykyisin enemmänkin muodostunut tavaksi. Poliisin kokemuksen mukaan voidaan pitää liki pääsääntönä, että kuvaaja jakaa pahoinpitelyvideon sosiaalisessa mediassa.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa olisi myös korostettava koventamisperusteen soveltumiseen liittyvää kokonaisharkintaa ja perusteluihin mukaan otettavien esimerkkien esimerkinomaisuutta, jotta esimerkit eivät tule tahattomasti rajaamaan käyttöä.

4 Alaikäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Viittätoista vuotta nuoremmen henkilön käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä säädetään rangaistavaksi erillisenä rikoksena, on poliisin näkökulmasta kannatettava. Rikoksen tekeminen siten, että eri keinoja käyttäen saa lapsen tekemään rikoksen itsensä puolesta on yleisesti poliisitoiminnassa tunnistettu ilmiö.

Uuden säädöksen suojafunktion tärkeyteen ja keskeisyyteen - lapsen etuun - viitaten, menettelystä määriteltävää rangaistusasteikkoa olisi perusteltua myös tarkastella. Uuden säädöksen perusteella tuomittavan rangaistuksen vaikutus kokonaisrangaistukseen ei saa olla liian pieni. Muodostaako uusi säännös riittävää sanktiouhkaa tällaiseen toimintaan ryhtymistä harkitsevalle tai sellaiseen ryhtyneelle täysi-ikäiselle. Tekijänäkökulmasta katsottuna rikollisessa toiminnassa alaikäisten hyödyntämiselle ei saa olla näkyvissä suurempia hyötyjä kuin siitä mahdollisesti aiheutuvat seuraukset ja haitat.

Lisäksi lapsen käyttäminen rikoksen tekemiseen ja rikollisverkoston koventamisperusteen yhteys on huomioitava. Esityksessä ei huomioida sitä, olisiko alaikäisyydellä vaikutusta rikollisverkosto-koventamisperusteen soveltamiseen. Jos koventamisperustetta ei sovellettaisi alaikäisiin, loisi tämä mahdollisesti tekijöille lisäkannustimen käyttää alaikäisiä rikosten tekemiseen rikollisverkoston toiminnassa, mikä on vastoin tässä hallituksen esitysluonnoksessa haettuja tarkoituksia.

Ehdotettu sääntely koskee ainoastaan alle 15 vuotta nuorempien lasten käyttämistä välikappaleena rikoksen tekemiseen. Alle rikosvastuun iässä olevat lapset ovat usein erittäin haavoittuvassa asemassa ja alttiita joutua rikoksen uhriksi tai välillisesti rikoksen tekijäksi jopa vastoin tahtoaan eli

painostettuna. Riski on suuri etenkin päihderiippuvaisella nuorella tai sijoituspaikasta karanneelta nuorelta, joka tarvitsee majoitusta ja ruokaa. Jos lapsi tekee teon omalta kannaltaan vapaaehtoisesti, ei lapsella välttämättä ole ymmärrystä tekojensa seurauksesta ja yhteiskunnan tulee taten suojella heitä.

Kirjattu säännös ei koske rikosoikeudellisen vastuukärajan täyttäneitä alle 18-vuotiaita lapsia. Poliisissa on kuitenkin todettu, että vastaavanlaista toimintaa kohdistuu myös 15–17-vuotiaisiin nuoriin. Toiminnan ensisijainen tarkoitus voi olla hyödyntää alisteisessa asemassa olevia alaikäisiä rikosten tekemiseen, eikä merkitystä ensisijaisesti välttämättä ole sillä, onko henkilö ylittänyt rikosoikeudellisen vastuun ikärajan. Toiminnan moitittavuus kuitenkin kasvaa, mitä nuorempaan tai nuoren muiden ominaisuuksien johdosta alisteisemmassa asemassa olevaan henkilöön toiminta kohdistuu.

Uudella tunnusmerkistöllä voitaisiin tehokkaammin puuttua lasten käyttämiseen välikappaleena esimerkiksi ampuma-aserikoksissa. Rikollisverkostojen tapa hyödyntää alaikäisiä yhtä lailla kuin muita alisteisessa asemassa olevia henkilöitä omien tavoitteidensa toteuttamiseen on jo useissa rikoslajeissa havaittu.

Alle 15-vuotiaat saattavat tuntevat myös itse rikosoikeudellisen vastuun ikärajan varsin hyvin ja näin osaavat itsenäisesti hyödyntää sitä rikollisessa toiminnassa ilman aikuisten mukana oloa tai yllyttämistä rikollisiin tekoihin, sen johdosta nyt säädetyn moitittavuusero on oltava selvästi näkyvässä verrattuna lasten ja nuorten omatoimiseen rikollisuuteen.

5 Muut huomiot

Taloudellisten vaikutusten arviointi on haastavaa, kuten esityksessäkin on todettu. Poliisin työmäärä riippuu pitkälti koventamisperusteen osalta siitä, miten paljon poliisilla on mahdollista saada kerättyä näyttöä asetettuihin edellytyksiin nähden. Poliisi joutuu jatkuvasti tekemään työssään priorisointia tutkittavien tapausten välillä, joten liian haastaviksi näytön keräämisen johdosta rakennetut koventamisperusteiden edellytykset saattavat jäädä alikäytölle käytännön syistä, erityisesti tulkinnan rajatapauksissa.

Lisäksi luonnoksessa on lukumääriä koskeva virhe: luonnoksessa rikosten määräksi on arvioitu $150 \cdot 2 + 350 \cdot 1,5 = 825$, siis keskimäärin kaksi rikosta ns. ydinhenkilöille ja 1,5 rikosta muille henkilöille. Kuitenkin mainittu 150 henkilöä sisältyy tuohon 350 henkilöön, jolloin näiden henkilöiden rikokset laskeaan kaavassa kahteen kertaan. Näillä lukuarvoilla oikea tulos olisi $150 \cdot 2 + 200 \cdot 1,5 = 600$. Kuitenkin vain osan näistä rikoksista voidaan katsoa liittyvän katujengien toimintaan.

Taloudellisten arvioiden osalta voisi olla hyvä kerätä vielä jatkovalmistelussa tarkempaa tietoa oikeusviranomaisilta sen jälkeen, kun edellytysten sisältöosuus on vahvistetumpi.

poliisijohtaja

Sanna Heikinheimo

poliisitarkastaja

Tuomas Pöyhönen

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 14.08.2024 klo 14:28. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaimosta.

Liitteet

Jakelu

oikeusministeriö

Tiedoksi

Poliisihallituksen esikunta